

MÜZİKTE BRAILLE: GÖRMEYENLERİN EĞİTİMİNDEKİ YERİ ve KURUMSAL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Koray SAZLI, Yıldız Teknik Üniversitesi
Gürsel YURTSEVEN, Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖZET

Bu bildiride, Müzik Braille’nin (Kabartma Müzik Notasyonu) kısa tarihçesi ve genel bir bakış çerçevesinde konunun eğitim içerikli yönü vurgulanacaktır. Altı nokta yazı esasına dayanan müzik brailenin bir görme özürlünün örgün ve akademik eğitim hayatındaki yeri ve önemi, eğitimci bir kişinin bu durumdaki öğrenciye yaklaşımı ve hangi bilimsel metotları kullanabileceği konusu ele alınacaktır. Özel bir eğitim aracı olan “kabartma müzik” yazımı ve kullanımı sırasında hangi teknik olanaklardan yararlanılabileceği ifade edilecektir. Genellikle ezbere dayalı bir eğitim anlayışına sahip olan görme engelliler ve onları eğitenlere, yazılı bir materyalden nota okumanın ve analiz yapabilmenin kazançları bildirinin hedef noktalarından biri olacaktır. Ele alınan ve çoğu eğitimci tarafından da yeterince bilinmeyen bu konudaki eksikliklerin saptanması ve öneriler, bildiride vurgulanacaktır. Hem ulusal hem uluslararası alanda izlenen yöntemler bilimsel bir çerçevede aktarılacaktır. Türkiye’de ve Amerika Birleşik Devletleri’nde müzik eğitimi almış görme özürlü bir besteci olarak, eğitim sürecinde gözlemlediklerim ışığında yaşantı ve deneyimlerimi paylaşmak, bildiri ve sunumu şekillendirecektir. Bu alanın kurumsal düzeyde ele alınmamış olması önemli bir boşluk yaratmaktadır. Bu nedenle eğitim fakültelelerinin müzik bölümlerinde bir ya da iki dönemlik bir ders açılarak bu açığın kapatılması sağlanabilir. Bu ders için öngörülen program taslağı bu bildiriyle birlikte sunulacaktır.

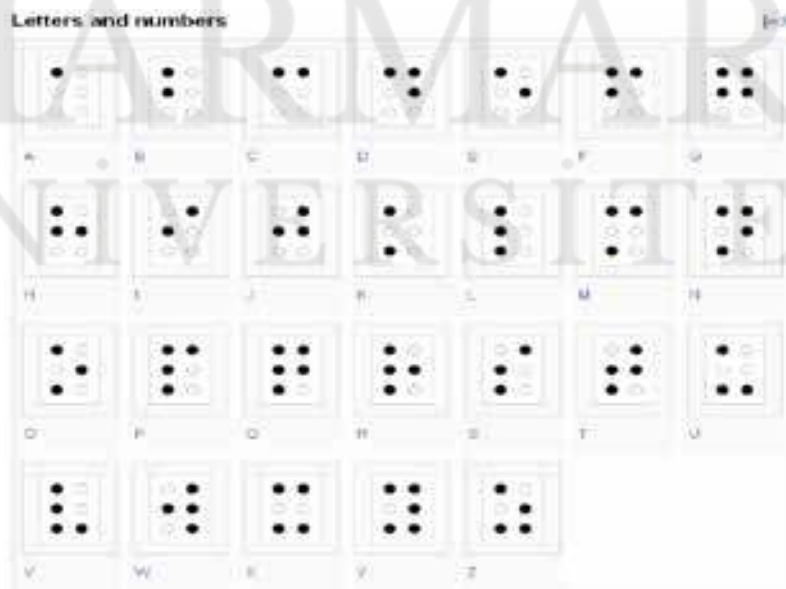
1. Giriş

Braille (Kabartma) yazı ve müzik notasyon yazısı yirminci yüzyılın en önemli gelişmelerinden biridir. Günümüzde bu yazı sistemine dair karşımıza çıkan en büyük sorunlar arasında, materyal eksikliği, normal (print) yazıdaki bir materyalin kabartma yazıya aktarılması gelmektedir. Görme özürlü bireylerin bu yazıyı yeterince kullanmaması veya kullanamaması, özellikle örgün ve akademik eğitim süresince eğitimciler tarafından bu yazı metodunun zorunlu tutulmaması sorunun diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Ülkemizde de, ya örgün ya da akademik eğitim sürecinde bulunan onlarca görme engelli öğrenci vardır. Bu ve benzeri sorunları anlamak için kısaca da olsa, kabartma yazının geçmişine bir göz atmak yararlı olacaktır. Yüz yılı aşkın bir süredir, birçok görme özürlü müzisyen, kabartma müzik notalarını bağımsız (ikinci bir kişiye ihtiyaç duymaksızın) olarak kullanmaktadır.

Kısa Tarihçe: Kabartma yazı, altı nokta esasına dayanan, toplam 63 karakter kombinasyonundan oluşan ve görme özürlüler tarafından parmakla okunan bir yazı sistemidir. Geleneksel olarak, kabartma yazı, kalın bir kağıt ya da karton üzerinde darbe ile oluşturulan kabartma noktaların bütünlük teşkil etmesi ile anlamlı bir döküman haline gelmesi esasına dayanmaktadır.

1819 yılında, Kaptan Charles Barbier adlı Fransız bir ordu mensubu, 12-nokta konfigürasyonuna dayalı kabartma bir yazı sistemi düzenlemiştir. Bu yazı, ordunun gece haberleşme kullanımı için tasarlanmıştır. 1824 yılında, bu yazı metodu, üç yaşından beri görme özürlü olan Louis Braille (1809-1852) tarafından Paris’te 6 nokta konfigürasyonu olarak sadeleştirilmiştir.

1829’da, bu yazı sistemi kullanılarak ilk kez bir kabartma materyal “Procédé pour Ecrire les Paroles, la Musique et la Plain-Chant au Moyen de Points” adıyla basılmıştır. Bu döküman, braille müzik notasyon ve düzyazı alfabesi karakterlerine ait önermeleri içermiştir. Alfabe karakterleri, bugün kullanılan karakterlerle aynıdır. Ancak müzik kodları, Braille tarafından anılan basımı takip eden ilk beş yıl içerisinde tümüyle tekrar gözden geçirilip yenilenmiştir. Söz konusu yazı sistemi, resmi olarak ancak 1854 yılında, Louis Braille’in ölümünden iki sene sonra, onun da öğrenci olarak gittiği körler okulu tarafından kabul edilmiştir. Fransa’da dahi kademeli olarak kabul edilen L. Braille’in sistemine dair normal yazıda herhangi bir açıklama belgesi 1871 yılına kadar hiçbir dilde yayınlanmamıştır. Paris’ten elde ettiği bilgilerle, Dr. Armitage of London “A Key to the Braille Alphabet and Musical Notation” adlı dökümanı yayınlamıştır. Her ne kadar on-dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren çeşitli konferanslar düzenlense de, Braille’in geliştirdiği bu kabartma yazı kodlarının, evrensel bir yazı biçimi olarak kabulü ancak 1932 yılında resmi Körler Birlikleri’nin anlaşması sayesinde mümkün olmuştur. Buna göre kabartma yazının İngilizce harf karşılıklar şöyledir:

Letters and numbers						
A	B	C	D	E	F	G
H	I	J	K	L	M	N
O	P	Q	R	S	T	U
V	W	X	Y	Z		

1.1. Eğitim Yönü ve Yazılı Materyallerin Önemi

Sadece ülkemizde değil, dünyanın pek çok yerinde, görme özürlüler seslendirilmiş kitaplar veya birinin okuması esasına dayalı olarak eğitimlerini sürdürmektedir. Bu durum, doğal olarak ezbere dayalı eğitim gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin, işitsel ya da görsel (ki görmeyenler için parmakla okumak) olarak mı daha iyi öğrenebildikleri tartışılmalı ve sempozyum kapsamında ele alınabilecek bir başka bildiri konusudur. Ancak bir gerçek varki; kulak hiçbir zaman göz kadar hızlı bir organ değildir. Mekansal ve şekilsel kavramları anlamak için görselliğin değeri büyüktür. Örneğin; L şeklinde salon, T biçiminde anten, U dönüşü vb. Bu kavramlar, pek çoğumuzun artık farketmeden klişe olarak kullandığı benzetmelerdir. Çocukluğumuzda, masal dinlediğimiz kadar, resimli kitaplara da bakmışızdır ve birçok şekilsel kavramı bu sayede anlamışızdır. Hatta, bazılarımızın hayal dünyası bu resimler sayesinde daha ileri noktalara ulaşmıştır.

Kişisel olarak, deneyimlerim bana gösterdi ki bireyin kendi okuduğu veya gördüğü şey, beyinde şablon olarak daha canlı kalmaktadır. Bu, görmeyenler için parmakla okuma veya dokunduğu şeyi daha iyi anlama olarak açıklanabilir. Bu durum, nota okuma açısından da aynıdır. Çünkü, birey kendi okuduğu sayfanın şeklini, kitabın yeni veya eski oluşunu, 6 nokta ile yazılan notaların daha silik veya kabarık oluşu bilgilerini, hatırlama konusunda ikincil bir veri olarak kullanacaktır. Hatırlama metodları, bu bildirinin konusu olmadığından; konu, söz konusu alanda uzman olan kişilere bırakılmakta ve bu bildirinin başlıklarından biri olarak ele alınmamaktadır.

Birey kendi arkadaş, öğretmen veya kayıttan dinleyerek ezberlemeye çalıştığı bir müzik eserini, ancak bağlı olduğu bu unsurları taklit ederek ya da kendisine söylenen önerilerle gerçekleştirebilecektir. Oysa, müzik eğitimi, teknik bilgilere dayalı olduğu kadar, yorum bilgisine de dayanmaktadır. Çevredeki kişi ve kişilere bağlı olanaklarla ezberlenen eserler, yapıtların seviyesi arttıkça sorun teşkil etmeye başlayacaktır. Özellikle çağdaş müzik alanına gelince, işin içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. Ritim, artikülasyon, nüans ve benzeri müzikal öğeler, dinleyerek çalındığında ancak belli bir yorumcu ya da öğretmeni taklit etmenin ötesine geçemeyecektir. Eğer kişi, bir oda müziği topluluğunda çalışırsa; diğer partileri ancak duyabildiği oranda anlayabilecektir. Elde yazılı bir kaynak olması, hem eseri daha iyi tanımak, analiz yapabilmek ve en azından merak ettiği nota yazısını görebilmek için önemli bir unsur teşkil ettiği gibi somut bir veri olanağı da sağlayacaktır. Hele kompozisyon, müzik kuramı veya müzikoloji alanlarını kendine meslek edinen kişilerin kaçınılmaz olarak yazılı kaynaklara ihtiyacı olacaktır. Basit iki örnek vermek gerekirse:

1- J. S. Bach Sol Minör Solo Keman Sonatı No. 1 bölüm IV Presto,

2- J. S. Bach İyi Düzenlenmiş Klavsen için Prelüd ve Füg albümünün birinci kitabından Si Minör Prelüd No. 24

İlk örnekte, kişi; ritim, vuruş, ölçü zamanı ve cümle yapısı v.b. konularda şüpheye kalacak ve hatta büyük olasılıkla yanlış yorumlayacaktır. İkinci örnek ise, kontrapuntal parti hareketleri, ses ilişkileri, ritmik (senkop) konfigürasyonlar, armonik ritim ve cümle yapısı bakımından yine sorunlar içerecektir. Yazılı bir materyale sahip olmak; zaten çalgı ile icra için kaçınılmaz olarak ezberlemek zorunda kalan görme özürlü müzisyenlerin, hem esere daha sonra tekrar tekrar dönebilme, hem de dinledikleri eserlerin notasyon yazımlarını görüp anlama olanağı vermesi bakımından son derece önemlidir. Bu somut kaynak sayesinde, kısıtlı bir zaman çerçevesinde kişiye bağımlı olarak ezberlemek zorunda kaldığı yapıtı, daha verimli bir şekilde çalışma şansına sahip olacak, kendi öğretmeni ile de eser üzerine tartışabilecek ve bilgi seviyesi arttıkça eseri yeniden ele alıp değerlendirebilecektir. Örgün eğitim bünyesindeki sınıf müzik derslerinde ise; birey bir yandan şarkı, parça, temel müzikal bilgi ve kavramları daha verimli öğrenme, bir yandan da öğretmenin kişi ile iletişimini kolaylaştırma, daha sağlıklı bir düzeye getirme ve öğrencinin kendisini sınıfın gerçekten bir parçası olduğunu hissetmesi bakımından çok önemli katkılar sağlayacaktır. Ses eğitimi yapan kişinin ise özellikle meslek dersi açısından ezbere dayalı eğitimi hemen hemen ortadan kalkacak ve kendi sınıf arkadaşları düzeyinde olacaktır.

1.2. Kütüphane Olanakları

Özellikle klasik batı müziği açısından bu tür yazılı kaynaklar, yurtdışındaki kabartma materyal barındıran kütüphanelerde mevcuttur. ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, İspanya, Danimarka, Rusya, Japonya, Brezilya ve daha pek çok ülke bu tip kütüphanelere sahiptir. Ancak maalesef, ülkemizde böyle bir kütüphane bulunmamaktadır. Bu eksiklik, yukarıda da değinilmeye çalışıldığı üzere; hem örgün, hem de akademik eğitimde büyük sorun ve ne yapılacağı bilinmeyen durumlara yol açmaktadır. Eğitimciler de pek çok zaman, çaresiz kalmaktadır. Kişisel olarak birkaç arkadaşım ile birlikte kurmaya çalıştığım kabartma müzik kütüphanesi; fikirsel bazda projesi tamamlanmış, ancak maddi olanaksızlıklardan ötürü henüz hayata geçememiştir. Böyle bir kütüphane, bir yandan varolan yurtdışı materyallerini ülkemize kazandırmak amacı güderken, bir yandan da özellikle örgün eğitime son derece büyük yararı olacak nota basım ünitesine de sahip olmayı hedeflemektedir. Bu faaliyet

için sadece cihaz ve donanım değil, yetişmiş insan gücüne de ihtiyaç duyulmaktadır. Donanımın pahalı ve müzik notasyon transkripsiyonunun zor bir iş olması en büyük engeli teşkil etmektedir. Bu bağlamda, normal yazıdaki bir materyalin kabartmaya çevrilirken yaşanan aşama ve zorluklara değinmek yararlı olacaktır.

1.3. Print Notanın Kabartmaya Aktarılması

Kabartma müzik nota yazımı, dikey değil, yatay bir anlayışla kağıda geçirilmektedir. Bu yüzden, normal yazıda akor veya altalta gelen notaları kabartma versiyonunda aynen yansıtmak esasen mümkün değildir. Kabartılan her müzik karakteri, birbirleriyle yanyana olmak durumundadır. Nokta konfigürasyonları, söz konusu karakter kaç nokta içerirse içersin, eşit oranda bir hücre birimine sahiptir; yani nokta sayısının artımı kapladığı alanı genişletmez veya daraltmaz. Bu nedenle, kabartmaya aktarılmış herhangi bir müzik partiyonu, hatta düz yazı materyali kütüphane raflarında oldukça geniş bir yer işgal etmektedir. Örneğin, L. Van Beethoven’ın 9. Senfonisi’nin orkestra partiyonu kabartmaya çevrildiğinde 15 cilt, Walter Piston’ın Orkestrasyon kitabı 19 cilt olmaktadır. Bir basılı sayfa, yoğunluk derecesine göre 3-4 hatta beş kabartma sayfaya tekabül etmektedir.

Kabartma müzik notasyonunda, her nota ismi ve nota değeri, 6 nokta konfigürasyonundan oluşan belli bir karakter tarafından yansıtılmaktadır. Bu konfigürasyonların çoğu, düz yazıdaki harf kodlarına da karşılık gelmektedir. Örneğin, “N” harfini gösteren nokta kombinasyonu, müzikte “İkilik Do”; “Y” harfi – “Birlik Do”; “J” harfi – “Sekizlik Si” ile aynıdır.

Braille müzik işaretleri notalar ve değerleri

Birlik nota: Tam nota (Dört vuruşluk)

İkilik Nota: Yarım nota (İki vuruşluk)

Dörtlük nota: Çeyrek nota (Bir vuruşluk)

Sekizlik nota: (Yarım vuruşluk)

	Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si
Birlik ve 16'lık notalar	 13456	 1356	 12346	 123456	 12356	 2346	 23456
İkilik ve 32'lik notalar	 1345	 135	 1234	 12345	 1235	 234	 2345
Dörtlük ve 64'lik notalar	 145	 15	 125	 1245	 125	 245	 2456
Sekizlik ve 128'lik notalar	 145	 15	 124	 1245	 125	 24	 245

Kabartma müzik yazım sistemi normal yazıda kullanılan porte kavramından yoksun olduğundan, her bir braille hücre, müzik işaretlerini tek tek yansıtmak zorundadır: ritmik kalıp, artikülasyon, nüans, nota değeri, müzikal ifade terimleri vb.

Print müzik yazısındaki aynı nota değerlerinden oluşan bir akoru kabartmada ifade etmek için “aralık işaretleri” kullanılmaktadır. Söz konusu akorun en alt sesi temel alınarak hemen yanına akorun diğer seslerini oluşturan aralıklar, temel alınan sesin yanına konan aralık işaretleri ile düzenlenmektedir. Bu aralık işaretleri, nota isimlerini yansıtan 6 nokta konfigürasyonları değil, kendine özgü sembollerden oluşmaktadır. Örneğin; iki ve üçüncü nokta kombinasyonu: ikili aralık, nokta 2-3-6: üçlü aralık ve nokta 3-5 = beşli aralık anlamına gelmektedir. İkilik nota değerlerinden oluşan “Do-Mi-Sol” akoru, kabartma yazıda şu şekilde gözükmektedir: ikilik “do” anlamına gelen “N” harfi – nokta 1-3-4-5, ardından nokta 3-4-6 (üçlü aralık) ve nokta 3-5 (beşli aralık). Söz konusu “Do” notasının hemen önüne bir de oktav işareti koymak gerekmektedir. Görüldüğü üzere, yukarıdaki örnekte yer alan akoru oluşturan notaların her biri belirlenmiş nota sembolleri ile yansıtılmamakta, sadece kavram olarak şekillendirilmektedir. Bu okuma tekniği kavramı her zaman aynı biçimde uygulanmamaktadır; bu da özellikle transkripsiyon konusunda çoğunlukla bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Akor yazılışındaki aralık sembolleri bazen “aşağıya doğru”, bazen de “yukarıya doğru” okunabilmektedir. Bir başka deyişle; bazen en kalın, bazen de en tizdeki ses ilk nota sembolü olarak yazılabilmektedir. Kabartma nota okuyan bireyin, söz konusu nota transkripsiyonunu gerçekleştiren kişinin seçimi ya da o kişinin o tarihte temel aldığı kabartma müzik kurallarına göre yaptığı bu tercihi okurken aklında tutmak zorundadır. Bu tercih, her zaman olmasa bile, çoğu zaman kabartmaya çevrilen nota kitabının başında okuyucuya not olarak aktarılmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse:

“Numbers written in print as subscripts to note names are Brailled immediately after the note. Ex.: “c2” the letter C and the number 2 require this configuration: dots 5-6, 1-4, 3-4-5-6, and 1-2. A transcriber’s note in music sections is preceded and closed with square brackets symbols. When no particular pitch is given in music portions, a c-note is transcribed. Intervals are always read upward.” (Marjorie Merryman, The Music Theory Handbook, s. 3.)

Bu açıklama Türkçeye şöyle çevrilebilir:

“Normal yazıda nota isimlerinin altına konulan rakamlar, nota isimlerinden hemen sonra gelen sayılar ile kabartmaya çevrilmiştir. Örneğin: c2. Çeviren kişinin müzik kısımları içindeki notu, sonda ve başta köşeli ayraç sembolleri kullanılarak yansıtılmıştır. Müzikal kesitlerde herhangi bir belirli nota dikliği kullanılmadığında, bu ifade “c” notası kullanılarak kabartmaya aktarılmıştır. Aralık işaretleri daima yukarı doğru okunur.”

Diğer bir sorunlu durum ise, aşağı yukarı her ülkenin kendi kabartma nota yazım sistemini kullanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar birçok notasyon sembolü evrensel olarak kabul edilmiş olsa da, sayfa düzeni ve notasyon organinasyonu büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin, bir besteci olarak, özellikle Amerikan piyano notası yazım sistemini en mantıklı teknik olarak bulmaktayım. Bu sistemde, hemen hemen her ölçü rakamı sağ-el işaretinden önce konulmakta ve sol el, sağ elin altına gelecek şekilde yazılmaktadır. Buna karşın İngiliz yazım sisteminde, her beş ölçüde bir ölçü rakamı konulmakta ve sağ el, sol elden hemen sonra yazılmaktadır. Yani düzen olarak sağ ve sol el partileri ayrı satırlarda yer almamaktadır. Kullandıkları kısaltmalar hariç, Fransız ve Alman yazım sistemleri daha çok birbirine benzemektedir. Almanlar, sağ el için “r.h. (rechte hand)”, sol el için “l.h. (linke hand)” harflerini kullanırken, Fransızlar “m.d. (main droite) ve m.g. (main gauche)” harflerini kullanmaktadır. Her iki sistem de, belli sayıda ölçüyü sağ el, sonra aynı ölçüleri sol el

partisinde yansıtmakta; çoğu zaman bir el partisi, tüm sayfayı kaplamaktadır. Diğer el partisi takip eden sayfada gösterilmektedir. Bu sistem bazen büyük güçlüklerle yol açmaktadır çünkü ölçü rakamı belirtilmediğinden, bir el partisinde yer alan herhangi bir ölçünün, diğer el partisinde aynı ölçüye tekabül ettiğini bulmak sorun olabilmekte; en azından büyük vakit kaybına yol açmaktadır. Sayılan bu bir kaç örnekten dolayı, Amerikan “ölçü üstünde ölçü (bar over bar)” sistem formatı kabartma müzik okuyucuları için daha rahat ve mantıklı gözükmektedir. Analiz yapabilmek ve parçayı takip edebilmek bu sistemde daha hızlı olabilmektedir. Alman ve Fransız sistemleri hem basitlik, hem de hızlı kullanılabilirlik açısından tercih edilmeyebilmektedir. Unutmamak gerekirken, parmak bir kerede tek bir karakteri tanımlayken, göz birçok şeyi aynı anda algılayabilmektedir.

1.4. Deneyim

Görme özürlü bir besteci olarak, transkripsiyon konusunun ne kadar zor ve zahmetli olduğunu bilmekteyim. Geleneksel yazım araçlarını kullanmak en zor olanıdır çünkü karton kullandığınızda, darbe ile yaptığınız kabartma karakteri silmek neredeyse imkansızdır. Bu yazım araçları kullanılarak yapılan bestelerde, herhangi bir düzeltme, değişiklik yapma ya da aradan bir şey çıkartıp eklemek mümkün olmamaktadır. Oysa kâğıt-kalem kullanıldığında, silmek ve bir şeyler eklemek son derece rahat olmaktadır. Bu yüzden kör bir bestecinin en doğru transkripsiyona sahip olabilmesi için tüm bu değişiklikleri hatırlaması ya da aldığı notları eksiksiz takip etmesi gerekmektedir. Bu durum, “Braille Lite” ve “Braille Note” gibi dijital cihazlarla aşılmış gözükmektedir. Günümüzün en büyük sorunlarından biri ise, çağdaş Müzik’te kullanılan sembol ve yeni teknikleri kabartma yazıda yansıtmamaktır. Göreceli olarak az sayıda Çağdaş Müzik’le uğraşan görme özürlü besteci olması, kurumların ve kuruluşların yeterince bu konuya eğilmemesine yol açmaktadır. Bu durum temel olarak iki sorun doğurmaktadır: ilki, kör bir bestecinin yeni teknikleri yeterince öğrenememesi ya da kavrayamaması; ikincisi de herhangi bir şekilde bu tekniklerden haberdar olup, duydukları ya da öğrendiklerini kendi yöntemleri ile icat ettiği sembollerle ifade etmeye çalışmak zorunda kalmasıdır. Görmeyen bir besteci her nota, artikülasyon, nüans; kısacası tüm müzikal detayları, eserini normal yazıya çevirmek için kendisine yardımcı olan kişiye eksiksiz aktarmak durumundadır. Bu bile, her zaman eserin doğru şekilde transkripsiyon edildiğini garanti etmemekte çünkü yardımcı kişinin müzik veya notasyon bilgisi de belirleyici olabilmektedir. Örneğin; gitar, arp ya da vürmalı çalgılar notasyonunu bilmeyen bir kişinin yardımları sınırlı ve hatta imkansız olacaktır. Parça uzunluğu, orkestrasyondaki çalgı sayısı ve sahip olabileceği kompleks yapı, söz konusu transkripsiyonun süresini belirleyen en önemli unsurlar arasındadır. Böylesine bir durum için, en geçerli çözümlerin başında, görme özürlü bestecinin geleneksel daktilo ve kartona olan bağımlılığının hiç olmaması ya da asgari düzeyde olması gerekmektedir. Şüphesiz bu, görmeyen tüm müzisyenler için de geçerlidir.

1.5. Teknolojik Olanaklar

Henüz çağdaş müzik kompozisyonları için tasarlanmış olmasa da büyük bir şans olarak, yukarıda da isimleri geçen braille cihazlar, bilgisayar nota yazım programları (Sibelius, Finale gibi) ve bu programları görme özürlü bireyin kullanabilmesi için üretilen ara program veya yazılımlar mevcuttur. Braille Lite adlı cihaz bir satırlık bir kabartma ekrana sahiptir ve her türlü silme, ekleme ve düzeltmeye dijital ortamda izin vermektedir. Bilgisayar mantığı ile çalışan bu cihazda yazılan bir notanın, daha sonra kabartma yazıcılar sayesinde karton sayfalar halinde çıktısını almak mümkündür. Ne yazık ki, kabartma bir yazıcının fiyatı 2-3 bin Amerikan dolarından başlayarak 13-14 bin Amerikan dolarına kadar ulaşabilmektedir. Braille Lite gibi bir cihazın maliyeti ise, altı-bin Amerikan doları civarındadır. Üretici firmalar doğal olarak daha az sayıda müşteriye sahip olduğundan, pazar payları

daha düşüktür. Sibelius veya Finale gibi nota-yazım programlarında yazılan notaların düzgün en son haline gelebilmesi, görsel tasarımı da yakından ilgilendiren fare (mouse) müdahaleleri ile olanaklıdır. Eğer, tam anlamıyla kısayol tuşlarını kullanarak fare zorunluluğu ortadan kaldırılırsa, görme özürlü müzisyenler de kendi eserlerini ya da yazmak istedikleri notaları bağımsız bir şekilde ortaya çıkarabilecektir. Son yıllardaki en önemli gelişme, bir Amerikan kuruluşu olan Dancing Dots'ın ürettiği “Goodfeel” adlı programdır. Kabartma nota dönüştürücüsü olan bu program, bilgisayar ortamında yazılmış bir notayı, kabartma notasyona çevirebilmektedir. Bununla beraber, ne yazıkki, henüz 20. yüzyıl müziğini doğru olarak yansıtamamaktadır. Çünkü bu müzik teknik, sembol veya müzik işaretleri print nota yazısında dahi bir standardizasyona kavuşamamıştır. Besteciler, kendi tercih ettiği sembol ve benzeri işaretleri eserlerinin başında yorumcuya hitaben hazırladıkları açıklama sayfalarında belirtmektedir.

2. Sonuç ve Öneriler

2.1. Çözüm Önerileri

- 1- Eğitim fakülteleri müzik bölümleri beş ve altıncı yarıyılların ders müfredatlarında, önerilen ders programlarının uygulanması.
- 2- Üniversitelerde, özürlüler merkezi adı ile birimler kurulması.
- 3- Eğitim fakülteleri bünyesinde yer alan yüksek lisans ve doktora programlarında “Braille Müzik” adı altında; transkripsiyon, braille müzik editörlüğü, görme özürlü bireylerin kullanabileceği bilgisayar yazılımları kullanımı ve geliştirilmesine yönelik tez ve araştırma projesi olanaklarının sağlanması.
- 4- Kütüphanecilik alanında, kabartma kitap ve özellikle kabartma müzik nota ve tekst kitapları konusunda uzman yetiştirilmesi.
- 5- Braille müzik birliği veya federasyonu kurulması.
- 6- Devletin, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde özürlüler açısından kültür ve sanata yönelik bütçe ayırması.
- 7- Kültür veya Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK’te sorunların tespiti ve çözümlerinin ele alındığı bir birim kurulması.
- 8- YÖK kurumunun, en azından, yeni kurulan üniversitelerde, özürlüler merkezini zorunlu kılması ve eğitim fakültesi müfredatlarında ulusal bazda, uluslararası gerçeklere uygun güncelleme yapılması.
- 9- Görme özürlü öğrencilerin, eğitim kurumları dışında kalmaması ve eğitim alan öğrencilerin, sınıfa olan intibaklarının sağlanması.
- 10- Üniversitelerde kabartma kitap ve kabartma müzik kütüphanesinin kurulması ya da seçilen bir üniversitenin çevre üniversitelere de hizmet verecek imkanların araştırılıp, oluşturulması ve kamu desteği sağlanması.
- 11- İhtiyaç olan üniversitelerde veya fakülteler/bölümlerde, asistan öğrencilerin daha etkin kullanılması ve nota yazım konusunda görme özürlü bireye yardımcı olunması.

- 13- Araştırma görevli kadrosu bünyesinde, söz konusu alan veya alanlara yönelik etkin araştırmalar yapılmasının teşvik edilmesi.
- 14- Türkiye’de, akademik diploma ve ünvanlı görme özürlü kişilerin belirlenmesi.
- 15- Benzer çalışmanın örgün eğitim kurumlarında da yapılması ve sorunların tespit edilmesi.
- 16- Akademik çatılar altında, sözü edilen alanlarda; seminer, panel, sempozyum etkinliklerinin artırılması.

2.2. Sonuç

Örgün ve akademik eğitimin ileri gitmesi, daha sanatsal ve bilimsel çalışmaların yapılabilmesi için kurum ve kuruluşların söz konusu sorunlara ve çözüm önerilerine ivedilik ve ciddiyet ile eğilmesi gerekmektedir. Birçoğumuz müzik sanatını, tamamen duysal bir sanat olarak düşünmekte olabiliriz ama bu sanatın içerisinde birçok görsel öge de yer almaktadır. Bu bildiride kısa da olsa değinilmeye çalışılan sorunlar, henüz ilgili kurum ya da kuruluşlar tarafından bile yeterli düzeyde ilgi çekememektedir. Teknolojik cihazların yüksek maliyeti, bu cihazların kullanımında ihtiyaç duyulan yetişmiş insan gücü ve bilgi eksikliği, bu alanın gelişimindeki en büyük engel olarak gözükmektedir.

Her şeye rağmen, teknolojik dünyada yaşanan hızlı gelişim ve genç beyinler, geleceğe umutla bakabilmemizin en büyük dayanağını teşkil etmektedir. Marmara Üniversitesi’nin böyle bir sempozyum düzenlemesi ve bu sempozyum çerçevesinde “Özel Eğitim” adlı bir oturuma da yer vermesi son derece önemli bir gelişmedir.

Önerilen Ders Programı Üzerine:

İki dönem olarak düşünülüp hazırlanan Kabartma Müzik derslerinin amacı, öğretim elemanlarını meslekleri sırasında karşılaşılabilecekleri görme özürlü öğrenciler ile kuracakları iletişimi kolaylaştırmak, güncel bilgiler ve teknolojik gelişmelerden haberdar olmalarını sağlamak ve meslek seçimlerinde düşünebilecekleri özel eğitim imkanları kapısını açmaktır. Bu çerçevede, iki dönem düşünülecek programı hazırlanan bu dersler, üniversite yetkili kurullar ve öğretim elemanlarının düşünceleri doğrultusunda tek döneme sığdırılabilir ya da özel eğitim dersleri içerisinde ele alınan konulardan biri olabilir.

Düşüncemize göre; en sağlıklı olanı, iki yarıyılı kapsayan biçimi ile uygulamaya geçmesidir çünkü programa göz atıldığında anlaşılabileceği üzere, söz konusu ders konularının pedagojik olarak da bir eğitim fakültesi müzik bölümü bünyesinde öğretilen veya öğretilmesi gereken akademik ve bilimsel unsurlar göz önünde bulundurularak hazırlandığı görülecektir.

Bu derslerden ilk yarıyılıda olanı “Braille Müzik Esasları”, ikincisi ise “Braille Müzik Teknikleri” olarak adlandırılmıştır. Bu isimler, Avrupa Bologna süreci temel alınarak, her iki yarıyılıda da aynı isimler olması gerektiği için bu şekilde sunulmuştur ve isimlerin herhangi bir bağlayıcı özelliği bulunmamaktadır.

Braille Müzik Esasları

Birinci Yarıyıl

Hafta 1- Braille yazı sistemine genel bakış: Tarihçe, amaç ve 6 nokta yazım anlayışı.

Tablet, kalem Karton ve daktilo kullanımı ve yazım ilkeleri.

Hafta 2- Kabartma (braille) Yazım Temel İlkeleri, alfabe.

Hafta 3- Temel Müzik İşaretleri: Rakam işareti ve rakamlar, ses ve es nota değerleri, genel yazım ilkeleri.

Hafta 4- Oktav, arıza işaretleri, ölçü rakamı ve donanım yazım ilkeleri.

Hafta 5- Ölçü çizgisi, anahtar ve aralık işaretleri, ölçü yazım ilkeleri.

Hafta 6- Çift çizgiler, puandorg-puandore ritmik gruplama, değişik ritim yazım ilkeleri.

Hafta 7- İlk altı haftada öğretilen işaretler ve yazım ilkeleri ile oluşturulan müzik örnekleri üzerine tartışma ve yorumlar.

Hafta 8- Aynı nota değerleri ile olan akor yazılım ve bir akor içindeki farklı partilerin değişik nota değerleri ile ifade edilme yazımı, hareket eden ve durağan olan partilerin yazım ilkeleri.

Hafta 9- Piyano ve gitar gibi çalgıların akor yazım anlayışı ve ifade yöntemleri.

Hafta 10- Farklı deyim ve uzatma bağ işaretleri ve kullanım ilkeleri.

Hafta 11- Parmak İşaretleri: tuşlu, yaylı, telli ve nefesli çalgılar için yazım ilkeleri, sağ ve sol el işaretleri.

Hafta 12- Nüans işaretleri ve yazım ilkeleri.

Hafta 13- Tremolo, tekrar, röpriz işaretleri ve yazım ilkeleri.

Hafta 14- Genel değerlendirme: Onüç haftalık program içerisinde öğretilen yazım ilkeleri esasasına dayanan müzik örnek üretimleri üzerine tartışma ve yorumlar.

Braille Müzik Teknikleri

İkinci Yarıyıl

Hafta 1- Format: Farklı ülkelerde kullanılan değişik format anlayışları, temel ayrıcalık ve benzerlikleri, kullanım özellikleri: kısım-kısım ve paragraf format yazımı.

Hafta 2- Format: Üstüste ölçü ve parti-parti yazım ilkeleri.

Hafta 3- Tuşlu çalgılarda pedal, yaylı çalgılarda arşe, yaylı ve telli çalgılarda flejole işaretleri.

Hafta 4- Temel Süsleme İşaretleri: Tril, mordant, gurpetto, çarpma, apajatur biçimleri ve temel yazım ilkeleri.

Hafta 5- Kuramsal kavramlar, analiz yapma temel ilke ve işaretleri, Roma rakamları.

Hafta 6- Analiz: Dört partili J. S. Bach koral örneği armonik analizi.

Hafta 7- Vokal Müzik: Genel yazım ilkeleri ve müzik örnekleri üzerine yorum, tartışma.

Hafta 8- Piyano Müziği: Genel yazım ilkeleri ve müzik örnekleri üzerine yorum, tartışma.

Hafta 9- Klasik Gitar ve Yaylı Çalgılar Müziği: Genel yazım ilkeleri ve müzik örnekleri üzerine yorum, tartışma.

Hafta 10- Nefesli Çalgılar Müziği: Genel yazım ilkeleri ve müzik örnekleri üzerine yorum, tartışma

Hafta 11- Akordiyon ve Vurmalı Çalgılar Müziği: Genel yazım ilkeleri ve müzik örnekleri üzerine yorum, tartışma.

Hafta 12- Caz ve popüler müzikte kullanılan akor şifreleri, işaretleri ve temel yazım ilkeleri.

Görmeyenlerin Kullanabileceği Teknolojik cihazlar ve Programlar: Braille Lite/Braille Note/Pack Mate, Tarayıcı, dijital ses kayıt cihazları gibi.

Hafta 13- Türk Müziği işaretleri ve temel yazım ilkeleri.

Görmeyenlerin Kullanabileceği Teknolojik cihazlar ve Programlar: Jaws (ekran okuyucu), Open Book (tarayıcı programı), Good Feel (müzik notasyonları için çevirici program), Doxberry (edebi metinler için çevirici program), Sibelius/Finale, ve Jaws “script” ‘leri (Sibelius programını ekran okuyucu ile kullanabilmek için).

Hafta 14- Genel değerlendirme, sonuç ve yorumlar.

KAYNAKLAR

- “Braille,” *in the New Encyclopedia Britannica*. ed. Robert McHenry. Chicago. University of Chicago Press. 1993. Vol. 2: 465-66.
- Krolick, B. *Dictionary of Braille Music Signs*. National Library Service for the Blind and Physically Handicapped. Washington DC 1979
- Merryman, M. (1997). *The Music Theory Handbook*. Rochester, NY. First Baptist Church Braille Service for the National Braille Association
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1991). *Özel Eğitim Kurumları için Braille Müzik İşaretleri Sistemi Kılavuzu*. İstanbul. Milli Eğitim Basımevi
- Thorn, S. E. (1987). *International Directory of Braille Music Collections*. Washington. DC. National Library Service for the Blind and Physically Handicapped
- Union, W. B. (1996). *Braille Music Subcommittee, Comp. Bettye Krolick*. New International Manual of Braille Music Notation. Zürich. Braille Press

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ